

BULGARIA

DR. IWAN IWANOV

DR. MARCO ARNDT

September 2013

www.kas.de/bulgarien

ЕНЕРГЕТИКАТА В БЪЛГАРИЯ

СЪСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВИ

I. Електроенергетика

A. Обща оценка.

България през последните месеци има свръхпроизводство на електроенергия, тъй като в страната има над 12000 MW инсталирани електрогенериращи мощности, а потреблението е около 3 – 4000 MW. Причините за този голям дисбаланс са следните:

1. Големи инсталирани мощности от времето на социализма, когато индустрията работеше с изключително енергоемки и нискоефективни съветски технологии;
2. Сериозно намаление на потреблението на електроенергия поради свития обем на индустриалното производство в резултат на икономическата криза;
3. Въвеждане на мерки за енергийна ефективност в битата, които намалиха потреблението на електроенергия в домакинствата;
4. Значително намаление на износа на електроенергия поради свитото заради кризата потребление в съседните Гърция и Македония. Износът за Турция е минимален тъй като турската енергийна система

не отговаря на високите технически изисквания на европейската енергийна мрежа;

5. Българската електроенергия се оказва неконкурентноспособна на регионалния пазар в Югоизточна Европа поради административно въведената висока стойност на такса „пренос на електроенергия“.

B. Национална електрическа компания (НЕК).

Тя е практически пред фалит. Причините за това са следните:

1. Похарчени са над 2 млрд лв за проектите „АЕЦ Белене“ и хидровъзел „Цанков камък“. И в двата случая се касае за тежка корупция и безконтролно харчене на обществени средства, което беше доказано от докладите на Агенцията за държавна финансова инспекция (АДФИ);
2. НЕК има допълнителни задължения от 400 млн лв по кредит, взет от „Париба“;
3. Вместо да се реализира директен износ на електроенергия, ръководителите на НЕК продаваха по цени под пазарните на фирми за търговия с ток, свързани с бившите тайни служби и политици от БСП (ЕФТ, Риск инженеринг, Алфа Файнанс груп и др.). Това доведе до загуба за НЕК от 91 млн лв за периода 2004 – 2007 г.

B. Термоелектрическите централи, електроразпределителните дружества и държавните „Мини Марица изток“ са в тежко финансово положение по следните причини:

1. Термоелектрическите централи съгласно регламент на Европейския съюз са длъжни от 1.01.2013 г. да купуват 30 % от въглеродните емисии при производство на електроенергия;
2. Електроразпределителните дружества трупат загуби, защото изкупуват по преференциални цени електроенергията от възобновяеми източници, а я продават на регулирания пазар на по-ниска цена;
3. „Мини Марица Изток“ спешно се нуждаят от средства за мащабна инвестиционна програма, която да повиши производителността на труда и да направи конкурентна продукцията им. Мините СА най-големият производител на лигнитни въглища в Югоизточна Европа и единствен доставчик на тази

Konrad-Adenauer-Stiftung e.V.

BULGARIA

DR. IWAN IWANOV

DR. MARCO ARNDT

September 2013

www.kas.de/bulgarien

суровина за термоелектрическите централи в Маришкия басейн. Цената на лигнитните въглища определя 70 % от цената на произвежданата в този район електроенергия.

Г. Необходими мерки за оздравяване на електроенергетиката.

1. България няма нужда от строителство на нови генериращи мощности поне в следващите 15 години. Това се посочва и в доклад на експерти от Световната банка и Европейската комисия. Напълно ненужно е строителството на нова ядрена централа – АЕЦ „Белене“. Нещо повече – препоръчва се част от най-старите инсталирани мощности да бъдат окончателно затворени поради ниската им производителност. Това са термични електроцентрали, построени преди няколко десетилетия по времето на комунистическия режим. Тяхното използване е неоправдано, защото произвежданата електроенергия е с висока цена поради големите производствени разходи и ниска ефективност. От друга страна, заради изхвърления в атмосферата серен диоксид, те не отговарят на високите европейски изисквания за опазване на околната среда и здравето на хората. Това са преди всичко ТЕЦ „Брикел“, ТЕЦ „Бобов дол“, ТЕЦ „Русе – Изток“ и ТЕЦ „Варна“. За тях Европейската комисия изготви график за извеждането им от експлоатация, ако не бъдат модернизирани, което до момента не е извършено.

В подкрепа на това заключение се посочва, че съседните на България страни строят мощности, които ще произвеждат по-евтин ток от българския и ще доминират на пазара в региона.

В 2020 година консумацията на електроенергия, дори при възходящо развитие на икономиката, ще бъде с 21 % по-ниска от тази в 2005 година. Това се посочва в официален доклад на Министерството на икономиката, енергетиката и туризма като за причини се сочат повишаването на енергийната ефективност и негативните демографски процеси в страната.

2. България има голям потенциал за повишаване на енергийната

ефективност в индустрията, транспорта и бита. Понастоящем страната е на последното 27 място по енергоспестяване в Европейския съюз. Картината ще се промени в следващите години поради голямата финансова помощ от ЕС за саниране на жилищата – над 840 млн евро. Едновременно с това директива на ЕС изисква от 2018 г. всяка новопостроена обществена сграда (училища, болници, детски градини, администрация), а от 2020 г. и всяка новопостроена частна сграда да бъдат енергонезависими, т.е. да задоволяват собствените си енергийни нужди чрез енергия от възобновяеми източници, най-вече соларни панели и ветрогенератори.

3. Отделянето на Електроенергийния системен оператор (ЕЕСО), т.е. електропреносната мрежа, от НЕК ще гарантира свободен, конкурентен достъп на различни доставчици до преносната мрежа, което ще позволи най-вече на индустриалните потребители да избират доставчик. Срещу България е в ход наказателна процедура, поискана от Европейската комисия пред Европейския съд поради неизпълнение на изискванията на Третия либерализационен пакет в енергетиката, съгласно които електроенергийният системен оператор (ЕЕСО) трябва да бъде отделен от Националната електрическа компания (НЕК). Промените в Закона за енергетиката, гарантиращи отделянето, вече са приети, но все още не е изработена подзаконовата база, включваща 4 наредби.

4. Разделянето на ЕЕСО от НЕК ще позволи да се създаде енергийна борса у нас. Всеки от производителите на енергия ще се конкурира с останалите на пазарни начала. Това ще насърчи всяка компания да оптимизира производствените си разходи.

5. След създаване на енергийната борса всички индустриални предприятия трябва да бъдат извадени от регулирания пазар и ще договорят доставената електроенергия като цена и количество единствено на пазарен принцип. Държавната комисия за енергийно и водно регулиране

Konrad-Adenauer-Stiftung e.V.

BULGARIA

DR. IWAN IWANOV

DR. MARCO ARNDT

September 2013

www.kas.de/bulgarien

(ДКЕВР) ще определя регулирани цени единствено за битовите потребители, за семейния и дребен бизнес, като защитна мярка срещу внезапни промени на пазара на електроенергия. Това е практиката в почти всички страни на Европейски съюз. регулираните цени да обхващат единствено домакинствата, семейния и дребен бизнес, работещ на 220 V.

II. Доставка и разпространение на природен газ.

България е една от 5-те страни в Европа, с най-високи доставни цени на природния газ, заедно с Македония, Босна и Херцеговина, Чехия и Полша. Причина за това е монополното положение на единствения доставчик – „Газпром“. България потребява около 3 млрд куб. м. природен газ, 85 % от който идва от „Газпром“, а 15 % е местен добив. Високите цени бяха заложени чрез подписаното през ноември 2006 г. Допълнително споразумение № 11 между „Газпром“ и „Булгаргаз“ по време на министър Румен Овчаров, с което беше денонсирано предишното изгодно за България споразумение от 1997 г., чиято валидност изтичаше чак през 2011.

Високата цена на природния газ определя и слабото ниво на газификация на страната, което ни поставя на последното място в ЕС по този показател.

Мерките, които следва да се предприемат за решаване на този тежък проблем са следните:

1. Ускоряване на проучванията за находища на природен газ на територията на страната и в дълбоките води на Черно море, по-специално в блоковете Хан Аспарух, Терес и Силистар. Предварителните проучвания от космоса показват, че от тези находища България може да задоволи нуждите си от газ и петрол за десетки години напред.
2. Започване проучване по конвенционалния метод на евентуални находища на шистов газ. В България бе проведена яростна кампания, финансирана от „Газпром“, срещу проучването и добива на шистов газ чрез метода хидравлично разбиване (хидрофракнинг). По тази причина не трябва да се планира добив на шистов газ, но може и трябва да се

проведе проучване на находищата, което се извършва чрез използвания и в момента класически метод за проучване на нефт и газ – метода на ветикален сондаж. Проучването продължава от 5 до 7 години. През този период Европейската комисия е поела ангажимент да разработи пакет от директиви и регламенти за проучване и добив на шистов газ, които гарантират опазването на околната среда – почва, въздух и вода. В ход е разработването и на нови, алтернативни и безопасни методи за добив, които ще заместят хидрофракнинг. Проучванията от космоса сочат, че България има находища от над 80 млрд куб. м. шистов газ, което покрива нуждите на страната за повече от 25 години и гарантира енергийната ни независимост.

3. Ускоряване строителството на междусистемните газови връзки със съседните страни. От най-голямо значение за България е изграждането на връзката с Трансанадолския газопровод (ТАНАР), което би позволило страната да получава природен газ от Каспийско море (находището „Шах Дениз 2“). Това впрочем е необходимо за осъществяване на европейския проект „Набуко запад“. Тъй като акционерите на „Шах Дениз 2“ взеха решение на 28 юли 2013 г., да снабдяват с газ единствено Трансадриатическия газопровод (ТАР) през Гърция до Италия, това ще забави изграждането на „Набуко запад“. В тази ситуация от ключово значение ще бъде ускореното строителство на връзката ни с Гърция (Комотина - Димитровград), за която е отпуснато европейско финансиране. И в двата случая целта е да се диверсифицират доставките на природен газ, както като маршрути, така и най-вече като доставчици.
4. Отделяне на газопреносната мрежа (Булгартрансгаз) от обществената доставчик на природен газ (Булгаргаз). И тук, както и за електропреносната мрежа, срещу България е заведено дело от Европейската комисия в Европейския съд. Това отделяне е необходимо условие за либерализиране на доставките и

Konrad-Adenauer-Stiftung e.V.

BULGARIA

DR. IWAN IWANOV

DR. MARCO ARNDT

September 2013

www.kas.de/bulgarien

преноса на природен газ, особено след диверсификация на доставките на газ откъм.

5. Свободно договаряне от бизнеса на количества природен газ в условия на монополизирана газопреносна система. Изпълнението на това условие ще създаде реален пазар на природен газ и ще намали цената му.

III. Доставка и търговия с течни горива.

През 1999 г. българската рафинерия „Нефтохим“ – Бургас беше приватизирана и стана собственост на руската компания „Лукойл“, която я управлява чрез дъщерното си дружество „Лукойл България“. Проблемите в сектора се главно два:

1. Съгласно Закона за акцизите и данъчните складове всички течни горива, преди разпространение в търговската мрежа, трябва да постъпят в данъчен склад и излизат оттам само след заплащане на съответния акциз. Благодарение на определени административни процедури „Лукойл“ владее 70 % от данъчните складове за бензин и над 80 % от тези за дизел. По такъв начин той има господстващо положение в търговията с течни горива и злоупотребява с него като поддържа високи цени, независимо от котировките на петрола на световните борси.
2. Преди повече от две години изтече срока, в който всички търговци и доставчици на течни горива бяха задължени съгласно закона да се снабдят с измервателни уреди, които да отчитат постъпващите и напускащите количества гориво. Уредите трябваше да бъдат свързани в реално време с информационната система на Агенция „Митници“. Всички стопански обекти и бензиностанции изпълниха това разпоредение. Единствено „Лукойл“ и до днес не е монтирал всички необходими измервателни уреди. Това засилва подозренията, че поради липса на контрол, в рафинерията се

вносят недекларирани количества суров петрол и по същия контрабанден начин се изнасят течни горива без платен акциз.

Компанията „Лукойл“ публично изказа раздразнението си, че проучванията за находища на петрол и газ в блок „Терес“ и блок „Хан Аспарух“ в Черно море са предоставени на западните компании „Тотал“ и „Статойл“, а не на „Лукойл“. Очевидно бъдещият добив на петрол от Черно море ще застраши господстващото положение на руската компания на българския пазар.

IV. Енергийна ефективност в индустрията, транспорта и бита.

България е на последното място по ниво на енергийна ефективност в Европейския съюз. Причините за това са основно три:

1. Използването на машини и технологии с голяма енергоемкост, наследени от периода на комунистическия режим, когато те бяха доставяни от бившия Съветски съюз, където енергоспестяването не беше приоритет.
2. Широко използване в бита в продължение на дълги години на осветителни тела, електроотоплителни и домакински уреди с ниска енергийна ефективност.
3. Морално и технологично остарял транспортен парк.

Решенията за повишаване на енергоспестяването се съдържат в пълноценното усвояване на европейското финансиране в размер на 900 млн евро за ускорено саниране на жилищния фонд в страната, което чувствително ще повиши енергийната ефективност в бита.

Сериозен резерв има и чрез намаляване на технологичните загуби на електроенергия на промишлените предприятия, особено на електрогенериращите дружества. От друга страна загубите в електропреносните линии в България са около 14 %, което е два пъти повече от загубите в линиите за пренос в Германия, където те са 5

Konrad-Adenauer-Stiftung e.V.

BULGARIA

DR. IWAN IWANOV

DR. MARCO ARNDT

September 2013

www.kas.de/bulgarien

– 7 %. Рехабилитацията на електрическите мрежи ще повиши значително енергоспестяването в национален мащаб и ще доближи България до средноевропейското ниво на енергийна ефективност.

V. Използване на енергията от възобновяеми източници.

Основните предимства на използването на възобновяеми енергийни източници (ВЕИ) са следните:

1. По-голяма енергийна независимост на базата на неизчерпаеми местни ресурси;
2. Намаляване на промените в климата и замърсяването на околната среда;
3. Създаване на нови работни места благодарение на инвестициите в технологиите за възобновяема енергия.

България, поради географското си местоположение, има голям потенциал от енергия от слънце, вятър, биомаса и вода. Потенциалът на вятърната енергия се оценява на 3400 MW, този на биомасата – на около 3200 MW, също така е голям и потенциалът от слънчева енергия. Това означава, че икономическият потенциал на енергията от възобновяеми източници по отношение на общото електропотребление в България е значително по-голям от 20 %. За съжаление през 2004 г. реализираната енергия от тези източници бе едва 2,8 %.

С цел да се привлекат мащабни инвестиции в тази област и да се изпълни изискването към България енергията от възобновяеми източници да е не по-малко от 16 % от общото потребление в страната в 2020 г., чрез Закона за енергията от възобновяеми източници и съпътстващите подзаконови нормативни актове беше определено задължително изкупуване на такава енергия по високи преференциални цени за дълъг период от време (от 15 до 25 години). Целта бе постигната: поради привлекателните условия бяха вложени много големи инвестиции, секторът бързо се разви и през 2012 година производството на енергия от ВЕИ достигна

показателите, предвидени за 2016 г. – 660 MW от соларни и вятърни паркове. Това породило дебаланс в енергийния микс на страната и доведе до чувствително повишаване на цената на електроенергията, което има социални последици. По тази причина въвеждането на нови мощности от ВЕИ е практически замразено до 2015 г., а за вече включените в експлоатация мощности се търси възможност да се ограничи влиянието им върху цената на електроенергията. Предвижда се създаването на фонд, в който да влизат средствата от закупуване на въглеродни квоти и чрез него да се изплащат високите преференциални цени на енергията произведена от ВЕИ.

VI. Геополитически аспекти на българската енергетика.

В продължение на десетилетия България е силно зависима от енергийни суровини, доставяни от една-единствена страна – Русия. Страната е на 100 % зависима от руските ядрени технологии (в АЕЦ „Козлодуй“) и руското ядрено гориво (от ТВЕЛ - Русия), на 100 % зависима от руския петрол, суровина за рафинерията на „Лукойл“ в Бургас, на 85 % зависима от природния газ, доставян от „Газпром“ и от коксуващите въглища, доставяни от Украйна и Русия. Стремещът за намаляване на тази зависимост от Русия винаги се натъква на упорита съпротива от БСП и свързаното с тази партия енергийно лоби. Всяко правителство, оглавявано от БСП, се стреми да увеличи тази зависимост. През януари 2008 г. правителството на Сергей Станишев подписа пакет от споразумения за реализиране на три енергийни мегапроекти: АЕЦ „Белене“, петролопровода „Бургас – Александрополис“ и газопровода „Южен поток“. Настъпилата тежка финансова и икономическа криза и смяната на правителството с това на ГЕРБ през 2009 г. промениха развитието на трите проекта:

1. АЕЦ „Белене“. Извършеният одит на проекта от най-авторитетния в света оценител на ядрени проекти – HSBC показва, че стойността на

Konrad-Adenauer-Stiftung e.V.

BULGARIA

DR. IWAN IWANOV

DR. MARCO ARNDT

September 2013

www.kas.de/bulgarien

централата ще бъде не по-малко от 21 млрд лв, а цената на произвежданата електроенергия – 150 лв / MWh, три пъти по-висока от цената на тока, произвеждан от АЕЦ „Козлодуй“. HSBC не гарантира, че ще има пазар в България и региона за тази електроенергия. Съгласно договора, ако HSBC беше успяла да намери инвеститор за проекта, щеше да получи 1% от стойността му, т.е., около 200 млн лв, вместо изплатените 4 млн лв за извършения одит. Но HSBC не успя да намери инвеститор.

Освен, че е непосилно скъп, проектът „Белене“ е енергийно ненужен за България. В страната от 12000 мегавата инсталирани електрогенериращи мощности се консумират не повече от 3-4 хиляди мегавата. Няма икономическа логика при бездействащи 8-9 хиляди мегавата да се настоява за строителство на АЕЦ „Белене“ с още 2 хиляди мегавата. При това строежът би трябвало да се реализира в зоната на силно сеизмичния Беленски разлом, свързан със земетръсната област Вранча в Румъния.

Проектът бе прекратен на 29.03.2012 г. с решение на правителството. След провеждане на референдум по този въпрос, Народното събрание, в съответствие със закона, се произнесе също с решение, с което потвърди прекратяването на проекта. До момента по проекта са похарчени близо 1,8 млрд лв в грубо нарушение на Закона за обществените поръчки, тъй като между двете страни няма подписан договор за инженеринг, доставка и строителство. Това беше доказано в докладите на Агенцията за държавна финансова инспекция. Новото правителство на Пламен Орешарски направи изявление, че разглежда възможността за възобновяване на проекта, но скоро след това министърът на икономиката и енергетиката заяви, че „за проекта нито има инвеститор, нито България има пари“.

2. Петролопровод „Бургас - Александрополис“. Проектът не е икономически изгоден за страната, тъй като се предвижда единствено транзит на петрол, а не доставка на определени количества за страната. Транзитните такси са не повече от

35 млн долара годишно при запълнен капацитет на тръбата. А всъщност от руска страна „Росснефт“ отказва да поеме гаранции за количествата нефт, необходими за тръбата. Проектът е изключително опасен, защото евентуален петролен разлив в Бургаския залив би нанесъл щети на туризма по Южното Черноморие за над 1 млрд лв. Освен това се предвижда тръбата да преминава през девствените гори на Странджа, включени в „Натура 2000“. Бяха проведени три местни референдума в общините Бургас, Созопол и Поморие. Над 90 % от гласувалите бяха против строителството. Поради всички изброени причини, по предложение на правителството на Бойко Борисов, Народното събрание през март 2013 г. денонсира споразумението за строителство на петролопровода.

3. Газопровод „Южен поток“. Съгласно проекта руският природен газ се пренася по тръбопровода през Черно море, България, Сърбия, Хърватска и Унгария до Австрия. Целта на Русия е да осъществи пренос на газ до Европа, заобикаляйки Украйна, с която има сериозни проблеми, свързани с определянето на транзитните такси. Газопроводът няма статут на европейски проект, какъвто Европейската комисия даде на „Набуко“, защото в случая с „Южен поток“ са нарушени основните принципи на европейското законодателство:

- a) Доставчикът „Газпром“ е едновременно с това и съсобственик на тръбата;
- b) „Газпром“ претендира за изключително право да използва целия капацитет на тръбата за транзит единствено на свой природен газ.

По такъв начин се нарушават европейските принципи за равнопоставеност и конкуренция на доставчиците.

Цената на газопровода на българска територия е 3,08 млрд евро без ДДС, като 70 % ще бъде привлечен капитал, а 30 % се осигурява от проектната компания „Южен поток - България“, в която България, чрез

Konrad-Adenauer-Stiftung e.V.

BULGARIA

DR. IWAN IWANOV

DR. MARCO ARNDT

September 2013

www.kas.de/bulgarien

„Булгартрансгаз“ участва с 50 %. Това означава, че българската страна трябва да осигури около 1,1 млрд лв с ДДС. Поради липса на такива средства се търси решение, като се вземе кредит от банката на „Газпром“ и той бъде изплатен с транзитните такси в течение на 15 години. Едва след това България ще може да разчита на собствени приходи от „Южен поток“. Ако обаче започне строителството на газопровода „Набуко запад“, „Южен поток“ ще се обезсмисли, защото минава по сходно трасе. Открит стои въпроса дали „Газпром“ ще привлече необходимия финансов ресурс – между 24 и 30 млрд евро, като най-скъпо и сложно е трасето на тръбата през Черно море.

В заключение може да се каже, че развитието на енергетиката в България в следващото десетилетие трябва да следва следните приоритети:

1. Повишаване на енергийната ефективност;
2. Използване на местни енергийни източници – газ, петрол и лигнитни въглища;
3. Използване на възобновяеми енергийни източници;
4. Диверсификация на енергийните доставки от чужбина;
5. Либерализиране на енергийния пазар.

Изготвил:

Иван Н. Иванов

Доц. д-р Иван Н. Иванов е роден в Пловдив. По професия е електро – инженер, преподавател е в Техчески университет – София. Народен представител от 1997 до 2013 г. Няколко мандата е бил член на комисията по енергетика към Народното събрание. Председател на Инициативния комитет „Не на мамата Белене“ за участие в Националния референдум относно този проект. Член на Националното ръководство на Демократи за силна България и председател на Съфийската организация на партията.